

Sročnost
višečlanih subjekata
s predikatom:
raščlamba
hrvatskoga
crkvenoslavenskoga
korpusa*

Ana Kovačević

Staroslavenski institut
Zagreb, Hrvatska

Согласование
однородных
подлежащих со
сказуемым:
анализ корпуса
церковнославянского
языка хорватской
редакции

Ана Ковачевич

Старославянский институт
Загреб, Хорватия

Nacrtak

Bogatstvo slavenskih gramatičkih kategorija i njihovo prožimanje do izražaja posebno dolaze u sročnosti višečlanoga subjekta (združenih subjekata) s predikatom. Pridodaju li se tomu uvjeti takve sročnosti, a u slavenskim su jezicima to red riječi i semantička živost, mogu se očekivati raznoliki sročnosti obrasci, koji će dijelom ovisiti i o konkretnom kontekstu kao i o govorniku. U ovom se radu sročnost višečlanoga subjekta s predikatom istražuje na korpusu srednjovjekovnih glagoljskih tekstova pisanih hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom. Gramatičke kategorije na kojima se očituje sročnost višečlanoga subjekta i predikata u zadanom su korpusu broj, rod i lice. Raščlamba uključuje subjekte povezane sastavnim i nesastavnim veznicima kao i subjekte povezane gradacijskom strukturom (sa značenjem `ne samo . . . nego i').

* Ovaj rad financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom 2462. Istraživanje o sročnosti započela sam u vrijeme studijskoga boravka u Austriji zahvaljujući stipendiji „Ernst Mach“ koju mi je za akademsku godinu 2013./2014. dodijelio OeAD – Austrijska agencija za međunarodnu suradnju u obrazovanju i istraživanjima, financirana od Austrijskoga federalnoga ministarstva znanosti i istraživanja (BMWf).

Osim toga, raščlanjuju se i komitativne i uzajamne imenske skupine. Istraživanje otkriva kako se u raščlanjenim primjerima ostvaruje sintaktička sročnost (sročnost predikata s jednim subjektom) ili semantička sročnost (sročnost predikata sa svim subjektima). Sintaktička sročnost može biti kontaktna (sročnost predikata s najbližim subjektom) ili udaljena (sročnost predikata s udaljenim subjektom). Semantička se pak sročnost u zadanome korpusu ostvaruje uglavnom u skladu s tzv. pravilima za razlučivanje, koje je za slavenske jezike utvrdio G. G. Corbett. No istraživanje je pokazalo da je potrebna revizija pravila razlučivanja kategorije broja i to zbog dvojine, koja, iako odsutna iz većine suvremenih slavenskih jezika, upravo u povijesnim slavenskim jezicima pokazuje puninu svoga identiteta, koji se očituje i u sročnosti.

Ključne riječi

višečlani subjekt, predikat, sročnost, hrvatski crkvenoslavenski, pravila za razlučivanje

Резюме

Богатство славянских грамматических категорий и их взаимопроникновение особенно ярко выражается в согласовании однородных подлежащих со сказуемым. С учетом дополнительных условий (в славянских языках это порядок слов и семантическая категория одушевленности) можно ожидать разнообразные формы согласования, которые могут зависеть как от конкретного контекста, так и от говорящего. В данной статье согласование однородных подлежащих со сказуемым исследуется на материале средневековых текстов, написанных глаголицей на хорватском церковнославянском языке. Грамматическими категориями, в которых проявляется согласование однородных подлежащих со сказуемым в данном корпусе текстов, являются число, род и лицо. Анализ включает подлежащие, связанные соединительными и несоединительными союзами, и подлежащие, связанные структурой градации (то есть “не только . . . , но и”). Кроме того, проанализированы комитативные и взаимные группы подлежащих. Исследование показывает, как в проанализированных примерах реализуется синтаксическое согласование (согласование сказуемого с одним подлежащим) или семантическое согласование (согласование сказуемого со всеми подлежащими). Синтаксическое согласование может быть контактным (согласование сказуемого с ближайшим подлежащим) или дальним (согласование сказуемого с отдалённым подлежащим). Семантическое согласование в данном корпусе текстов реализуется в основном в соответствии с так называемыми правилами разрешения, открытыми для славянских языков Г. Г. Корбеттом. Однако исследование показало, что пересмотр правил для распознавания категории числа необходим прежде всего из-за двойственного числа, которое, хотя и отсутствует в большинстве современных славянских языков, именно в истории славянских языков в полной мере проявляет свои свойства, которые выражаются в согласовании.

Ключевые слова

сочиненные подлежащие, сказуемое, согласование, церковнославянский язык хорватской редакции, правила разрешения

1. Uvod

Sročnost je višečlanih subjekata s predikatom jedno od zanimljivijih područja istraživanja sročnosti jer je ono u svojoj biti nesročnost, tj. neslaganje [CORBETT 2006: 168]. Predikat se u velikoj većini primjera ne može istovremeno slagati s više subjekata; najčešće se slaže ili s jednim (slaganje po obliku, *ad formam*, sintaktičko slaganje) ili se slaže sa svima (slaganje po smislu, *ad sensum*, semantičko slaganje). U potonjem slučaju broj, rod i lice predikata formalno ne odgovara pojedinačnim subjektima ili barem ne svima. Slučajevi kada tomu nije tako, primjerice, oni su s dva ili više predikata u množini istoga roda u kojima se izbor predikata u množini istoga roda može tumačiti istovremeno i kao sintaktičko i semantičko slaganje.

Hoće li se predikat kao meta sročnosti slagati sa subjektom ili subjektima kao kontrolorima sročnosti,¹ u slavenskim je jezicima često povezano s redom riječi, tj. preponiranošću ili postponiranošću subjekata u odnosu na predikat te sa semantičkom živosti subjekata [CORBETT 1983: 139]. U tom smislu red riječi i živost CORBETT [2006: 4–5, 176] naziva uvjetima sročnosti.

Ovaj rad donosi opći pregled mogućnosti za sročnost višečlanih subjekata s predikatom u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku.² Kategorije koje se u hrvatskom crkvenoslavenskom očituju u (ne)sročnosti višečlanoga subjekta s predikatom su broj (jednina, dvojina, množina), rod (muški, ženski, srednji) i lice (prvo, drugo, treće).³ U ovom će se članku ponajprije govoriti o kategoriji broja, a manje o kategorijama roda i lica jer je primjera s različitim rodом i licem manje, a i teže ih je pronaći u korpusu (vidi više 1.1.).

O sročnosti višečlanih subjekata s predikatom u hrvatskom crkvenoslavenskom govori REINHART [2014: 341–342]. Za kategoriju roda uočava kako u velikoj većini slučajeva uz dvije imenice različita roda, od kojih je jedna imenica muškoga roda, dolaze sročni oblici muškoga roda. Za kategoriju broja navodi podatak o subjektima u jednini uz koje predikat može biti u jednini ili dvojnini. Istraživanje će predstavljeno ovim radom proširiti i produbiti Reinhartove uvide, a uzet će u obzir širi opseg mogućnosti izražavanja višečlanih subjekata: onih tipičnih (povezanih sastavnim veznicima), ali i ostalih (povezanih nesastavnim veznicima i gradacijskom strukturom) kao i komitativne i

¹ Termini *kontrolor* i *meta* sročnosti preuzeti su od G. G. CORBETTA [2006: 4]. Kontrolor sročnosti je riječ koja određuje sročnost, dok je meta ona riječ čija je sročnost određena kontrolorom.

² O hrvatskom crkvenoslavenskom vidi [HCSL 2014].

³ U navođenju primjera iz korpusa zbog lakšega su praćenja razlaganja glosirane kategorije broja, roda i lica subjekta, predikata i predikatnih imena. Osim toga, u svim su primjerima masno otisnuti predikati i predikatna imena. Padež je glosiran ondje gdje je relevantna kategorija: u potpoglavlju o komitativnim skupinama (3.4.), da bi se jasno razlikovao gramatički subjekt u nominativu od semantičkoga suvršitelja radnje izraženoga prijedložnim izrazom, te u potpoglavlju o uzajamnim skupinama (3.5.), da bi se razložio gramatički identitet sastavnica uzajamnih skupina.

uzajamne imenske skupine u kojima se formalno ne može govoriti o višečlanom subjektu, ali semantički podrazumijevaju više vršitelja.

1.1. O korpusu

U ovom se radu istraživanje sročnosti višečlanih subjekata s predikatom temelji na raščlambi reprezentativnoga i referentnoga korpusa *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, čija građa obuhvaća preko šezdeset jedinica glagoljskih rukopisa i tiskanih knjiga.⁴ Izvori na kojima je ekscerpiran korpus obuhvaćaju sačuvane fragmente, misale, brevijare, psaltire, rituale i zbornike čije vrijeme nastanka seže od 12. do 16. stoljeća.

S obzirom na činjenicu da korpus nije digitaliziran, nego je u kartičnom obliku, potkorpus potreban za ovo istraživanje nije iscrpan, a tako ni statistički obradiv, jer bi u protivnom zahtijevao ručno pregledavanje oko 420,000 kartica.⁵ Potkorpus obuhvaća kartice koje su izdvojene za leksikografski opis sastavnoga veznika *i*, kao tipičnoga veznika združenih subjekata, kartice koje se odnose na leksikografsku obradu veznika *ni*, *a*, *ili*, i *na*, predloga *sb*, česticu *ne*, prilog *takmo*; zatim drugi svezak *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* [RCJHR 2016] te autoričinu vlastitu bazu podataka skupljenu tijekom drugih jezičnih istraživanja zadanoga korpusa. Na temelju toga izdvojeno je tristotinjak primjera, tj. rečenica sa združenim subjektima na kojima se temelji ovo istraživanje. Zbog nemogućnosti da se zasada stvori iscrpan potkorpus koji će obuhvatiti baš sve primjere združenih subjekata u zadanome korpusu, generalizacije su opisne i približne, a ne statistički precizne.

2. Subjekti združeni sastavnim veznicima

2.1. Subjekti u jednini

Kada se u rečenici nađe više subjekata, od kojih je svaki u jednini, predikat može biti u jednini, dvojini i množini. Za potrebe su istraživanja izdvojene dvije skupine višečlanih subjekata: prva se odnosi na dva subjekta u jednini, a druga na više od dva subjekta u jednini.

2.1.1. Dva subjekta u jednini

2.1.1.1. Broj

S dva združena subjekta u jednini predikat je u zadanom korpusu potvrđen u sva tri broja: jednini (*1a*), dvojini (*1b*) i množini (*1c*):

(1) a. *vsako danie bl(a)go i vsakъ darъ svr'šeny sviše estb* MNov 119a (Ja 1,17)

N.SG

M.SG

3SG

⁴ O korpusu vidi [VUKOJA 2012; EADEM 2014].

⁵ O broju kartica vidi [VUKOJA 2012: 214]. Dobra je vijest da je kartični korpus trenutno u procesu digitalizacije, točnije, skenirane se kartice pretvaraju u strojno čitljive oblike.

- b. *brat i sestra es'ta stablo edno kako esta edna krv'* CPet 139v
M.SG F.SG 3DU 3DU
- c. *greděše iliê i elisêi ot galgali* BrPm 154a (4Rg 2,1)
3PL M.SG M.SG

Kada je predikat u dvojini, velika je vjerojatnost da združeni subjekti označavaju što živo (kao u *1b*). Drugim riječima, obilježje je dvojine predikata povezano sa semantičkom živosti subjekta, koja se u zadanome korpusu gramatički očituje i u genitivno-akuzativnom sinkretizmu imenica muškoga roda. Pritom, valja primijetiti kako se semantička živost u sročnosti višičlanih subjekata s predikatom u zadanom korpusu odnosi na osobe i živa bića (životinje).

Među rijetkim slučajevima u kojima subjekti koji označavaju što neživo podrazumijevaju predikat u dvojini su sljedeći:

- (2) a. *sr(ǫd)ce že moe i plt̃ moê vzradovasta se o bozê živê* PsLob 56r (Ps 83,3)
N.SG F.SG 3DU
- b. *ne bol'sê li ubo esta avan' i par'pir' rêcê damaskovê pače êrdana i vsêh rêk'*
M.DU 3DU M.SG M.SG
- iz(drai)levskih'* MVat₄ 46a (4Rg 5,12)

U primjeru *2a* subjekti nisu prototipno semantički živi, ali su sastavnim dijelom ljudskoga bića koji u danom primjeru predstavljaju ljudsko biće. Da je tomu tako, potvrđuje i glagol *vzradovati se* čije će se značenje vezati za živo stvaranje: čovjek se raduje, ali kamen se, primjerice, ne može radovati. U primjeru *2b* semantička povezanost s živosti nije tako očita, ali se otkriva u kontekstu. Subjekti su dvije rijeke u Damasku koje spominje Naaman nakon Elizejeve upute da se okupa u izraelskoj rijeci Jordanu jer će ga ona očistiti od gube. Rijeke same po sebi očituju određenu dinamiku jer teku, tj. ne stoje. Ta ih dinamičnost povezuje s kategorijom živosti kao i činjenica da su staništa i obitavališta brojnih životinjskih vrsta. Osim toga, riječna voda može biti ljekovita, može *izliječiti*, što je opet karakteristika koja je veže za živost.

Premda se za subjekte u navedena dva primjera može uspostaviti određeni odnos sa semantičkom živosti, u zadanom je korpusu vrlo visoka vjerojatnost da će uz subjekte koji ne označuju osobu ili životinju predikat u najvećem broju slučajeva biti u jednini (kao u *1a*).

No predikat se u jednini ne pojavljuje samo s dva subjekta koji označuju što neživo, nego i s onima koji označuju živu, konkretnu osobu:

- (3) *eg(o)že t(ê)lo priêt̃ grêgor̃ i orozii erêi* BrVat₆ 155c
3SG M.SG M.SG

Osim predikata u jednini (3) i dvojini (1b), subjekti koji označuju nešto živo nemali su broj puta potvrđeni i s predikatom u množini, što je pokazao ranije navedeni primjer *1c*. Može se reći da s obzirom na te tri mogućnosti u korpusu preteže ona s predikatom u dvojini.

Pri tome ne valja zaboraviti na još jednu gramatičku tendenciju, odnosno uvjetovanost reda riječi: u zadanom korpusu među primjerima s predikatom u dvojini uočljivo pretežu oni s redom riječi subjekt – predikat, tj. oni u kojima je subjekt preponiran predikatu. Takav je i navedeni primjer *1b*. S druge pak strane, kada su predikati dvaju subjekata koji označuju što živo u jednini ili množini, odnos je reda subjekt – predikat i predikat – subjekt znatno ujednačeniji, s nešto većom prevagom reda predikat – subjekt (kao u primjerima *1c* i *3*).

Da su predikati i predikatne riječi u dvojini doista skloniji postpoziciji potvrđuje i sljedeći primjer:

(4) *v(o)no vr(ême) bē osipъ i m(a)riê m(a)ti is(us)ova čudeča se o sih' êže*
3SG M.SG F.SG M.DU

gl(agol)ahu o nemъ MRoč 12a (L 2,33)

U njemu je subjektima preponirani predikat u jednini (*bê*), dok je subjektima postponirana druga predikatna riječ (u obliku participa) u dvojini (*čudeča se*).⁶ No kod ovoga primjera valja imati na umu da red riječi nije jedino što je moglo potencirati dvojину. Kako je utvrdio B. COMRIE [1975] (vidi i [CORBETT 2006: 231]), participi su više nego finitni glagoli skloniji semantičkoj sročnosti. U skladu s tim, ne treba sumnjati ni da je participski oblik glagola u navedenom primjeru pridonio izboru dvojine.

Konačno, valja zaključiti: dva subjekta koja se odnose na živo stvorenje u prepoziciji u najvećem će broju slučajeva biti praćena predikatima i predikatnim riječima u dvojini. Kada su takva dva subjekta u postpoziciji, vjerojatnije je da će predikat biti u jednini i množini te znatno rjeđe u dvojini. S druge strane, dva subjekta koja označuju što neživo, neovisno o redu riječi, najčešće za mete imaju predikate u jednini.

Drugim riječima: jednina se predikata ponajviše odnosi na dva subjekta s neživim referentima bez obzira na red riječi, a onda i na dva subjekta postponirana predikatu koji označuju što živo; dvojina se predikata ponajprije veže za dva predikatu preponirana subjekta koja se odnose na što živo; množina se ponajprije odnosi na dva subjekta koja označuju što živo postponirana u odnosu na predikat.

2.1.1.2. Rod i lice

Za razliku od kategorije broja, o kojoj se na temelju primjera mogu uočiti jasne pravilnosti i tendencije, o rodu u korpusu svjedoči nekolicina primjera. Pri tome prevladavaju oni u kojima su oba subjekta istoga roda, o kome se informacija ponavlja i u imenskom dijelu predikata (vidi primjer *2b*). Sljedeći primjeri pokazuju što se može dogoditi kada su subjekti različita roda:

⁶ Isti primjer, ali u starocrkvenoslavenskoj inačici, navodi i VEČERKA [1993: 394] kao potvrdu uvjetovanosti sročnosti redom riječi.

- (5) a. *da dos'toino vs(a)ko začelo i kon(a)cb sbzdaniê imenovalo se bi* BrVat₁₉ 365a
N.SG M.SG N.SG 3SG
- b. *predani bo es(b)mъ azb i plkb moi* BrVat₅ 219a (Est 7,4)
M.PL 1PL 1SG M.SG

U primjeru *5a* subjekti su srednjega i muškoga roda, pri čemu je subjekt bliži predikatu muškoga roda (*konacь*). No unatoč tomu, nefinitni se dio predikata (*imenovalo*) slaže u rodu s prvim, ali i udaljenijim subjektom, koji je srednjega roda (*začelo*). Taj se, inače rijedak, tip sročnosti prema CORBETT [2006: 62] može skraćeno nazvati udaljenom sročnosti (eng. *distant first conjunction agreement*).⁷ Prema FRANKS, WILLER-GOLD [2014: 94] udaljena sročnost u suvremenom hrvatskom jeziku nije moguća.

U primjeru pak *5b* subjekti su ženskoga roda (*azb* koji izgovara Estera) i muškoga roda (*plkb*). Predikat je u množini, i to množini muškoga roda (*predani es(b)mъ*). Osim roda, ovaj primjer govori i o licu, tj. o činjenici da je uz subjekte prvoga i trećega lica predikat u prvom licu (vidi i *19a*).

2.1.2. Više od dva subjekta u jednini

2.1.2.1. Broj

U zadanom su korpusu rečenice s više od dva subjekta u jednini rjeđe od onih s dva subjekta u jednini, a među njima su oni koji označuju što živo manjina. Prva pretpostavka vezana za ovaj potkorpus odnosi se na dvojину, tj. na razumljivo očekivanje da se među ovim primjerima neće naći predikata u dvojini jer izostaje njezina semantička opravdanost. Uvid u korpus opravdava takvu pretpostavku, ali ne bez iznimke, što pokazuje sljedeći primjer:

- (6) ... *s(veta)go tabor'ciê m(u)č(e)n(i)ka ... naučista na vêru b(la)ž(e)ni šebestiênb*
3DU M.SG
- i s(ve)ti tran'kvilinъ i sl(a)vni polikrapъ [sic!] erêi* BrLab 102c
M.SG M.SG

U njemu se nalaze subjekti koji označuju živo biće i koji su i u prethodnom potkorpusu (vidi 2.1.1.1.) najčešće dolazili s predikatom u dvojini, gotovo uvijek kada su mu preponirani. No osim činjenice da im u navedenom primjeru nisu preponirani, neobičnija je ona da su subjekta tri, a ne dva. Zašto se odlučio za dvojину, najbolje bi znao protumačiti glagoljski prevodilac i/ili pisar.⁸

⁷ Ovu pojavu valja razlikovati od onoga što BABIĆ [1998: 13, 100–101] naziva *dalja sročnost* definirajući je kao sročnost koja se nalazi u susjednim rečenicama. Usp. PIŠKOVIC [2015: 124].

⁸ Anonimni recenzent ponudio je uvjerljivo tumačenje prema kojem bi tri subjekta predstavljala strukturu [₂[₁X i Y] i Z], pa se njihova sročnost s predikatom u dvojini može smatrati i semantičkom (jer se slaže s objema sastavnicama strukture ([₁X i Y] i Z), ali i sintaktičkom jer se slaže s prvom ([₁X i Y]). Takva sročnost, smatra anonimni recenzent, ne bi bila moguća bez sastavničkoga veznika između prva dva subjekta. Valja se nadati da će daljnja istraživanja korpusa, nakon njegove digitalizacije, možda naići na slične primjere koji će potvrditi navedenu pretpostavku.

Osim te zanimljive iznimke, većina raščlanjenoga potkorpusa s više od dva predikata u jednini očituje pravilnost koja je utvrđena za onaj s dva predikata: subjekti koji označavaju što živo podrazumijevaju predikate u množini (kao u 7a), a oni koji označavaju što neživo predikate u jednini (kao u 7b):

- (7) a. *rěše lazareb i oštêrinb i antonii i êkovb eferasb i samuil' i d'êk' i tinêi krispb*
 3PL M.SG M.SG M.SG M.SG M.SG M.SG M.SG M.SG M.SG M.SG
i agripa omnêsb i ijuda FgNic 1b
 M.SG M.SG M.SG
 b. *hvala čast' dika krasota i slava budi s(ve)têi i nerazdêlnêi troici* BrVb₁ 2c
 F.SG F.SG F.SG F.SG F.SG 3SG

Sljedeći primjer s predikatom u množini potvrđuje da se semantička živost odnosi i na životinje, u konkretnom slučaju na ptice:

- (8) *grlica i lastovica i cikoniê vr(ê)me svoego poz'naše prišas'tiê* BrN₂ 181d
 F.SG F.SG F.SG 3PL

U korpusu su rijetki primjeri koji združuju subjekte koji označuju što živo s onima koji označuju što neživo:

- (9) *b(og)b ... može v črêvo d(ê)vi bez s'voego iskušeniê s'mêsi i uediniti da edinb*
bil' bi h(rbst)b i č(lovê)kb edino edin'stvo i edino sučas'tvo BrVat₁₉ 338
 M.SG 3SG M.SG M.SG N.SG N.SG

U navedenom se primjeru predikat slaže s prvim, ujedno i bližim subjektom (*h(rbst)b*), i to ne samo u broju nego i u rodu.

2.1.2.2. Rod

Slično kao i u primjeru 9, kontrolor je sročnosti prvi, ujedno i bliži subjekt i u primjeru 10a₁:

- (10) a₁. *pisano b(ê)še v nemb plačb i ridanie i êkb i želêsnoe i gorkoe*
 M.SG 3SG M.SG N.SG M.SG N.SG N.SG
 BrVat₅ 231d (Ez 2,10)

Zanimljivo je da druga inačica netom citiranoga retka, za razliku od prve, tj. 10a₁ ne pokazuje taj tip sročnosti:

- a₂. *pisano bêše v nemb plačb i ekb i želêsnoe i gor'koe* BrVO 434a (Ez 2,10)
 N.SG 3SG M.SG M.SG N.SG N.SG

U primjeru je 10a₂ predikatno ime u srednjem rodu (*pisano*), što pokazuje da predikatu najbliži subjekt nije bez iznimke uvijek kontrolor sročnosti.

Pitanje je kako protumačiti ovaj tip sročnosti. U njemu se predikatno ime u rodu slaže sa subjektima, u obliku poimeničenih pridjeva (*želêsnoe*, *gorkoe*), koji

su mu udaljeni. No ono što ga razlikuje od tzv. udaljene sročnosti i njezine definicije (vidi primjer 5a) jest red riječi. Udaljena se sročnost odnosi na rečenice u kojima su subjekti na prvom mjestu. U primjeru 10a₂ subjekti slijede tek nakon predikata. U [CORBETT 2006: 170] takva se mogućnost označava kao sročnost s posljednjim udaljenim subjektom (eng. *agreement with the distant last conjunct*), pri čemu Corbett navodi da nisu pronađeni primjeri za taj tip sročnosti (usp. [FRANKS, WILLER-GOLD 2014: 94]). Navedeni hrvatski crkvenoslavenski primjer bio bi takav primjer, ali bi bilo dobro da daljnja istraživanja korpusa naiđu na još koju sličnu potvrdu kako bi se odista s punim pravom moglo reći da je sročnost s posljednjim udaljenim subjektom potvrđena u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku.⁹

2.2. Subjekti u dvojini i množini

2.2.1. Broj

Kada je u rečenici više združenih subjekata od kojih je svaki u množini, predikat je očekivano i bez iznimke u množini, što pokazuje i sljedeći primjer:

(11) *mitari i grêšnici pristupiše ka otkup(i)t(e)lju n(a)šemu* BrBar 259d
M.PL M.PL 3PL

Kada je o dvojini riječ, u MIHALJEVIĆ 2011: 134 zabilježen je primjer s dvama subjektima u dvojini i predikatom u množini:

(12) *rucê i nozê uvênuše i v' grobъ polagaût' me* CBč 40r
F.DU F.DU 3PL 3.PL.

Zasada nisu poznati drugi primjeri s dva subjekta u dvojini, te nije moguće donijeti pouzdane zaključke o očekivanoj sročnosti. Za primjer 12 valja naglasiti da je riječ o zborničkom tekstu, a u zbornicima je, za razliku od, primjerice, brevijara i misala, crkvenoslavenska norma slabija.

2.2.2. Rod

Među rijetkim primjerima koji omogućuju uvođenje pitanja sročnosti roda, oni su sa subjektima istoga roda, pa je i predikatna riječ u odgovarajućem rodu:

(13) *bivaše da sami c(êsa)ri i knezi mêsto prêvelieju častiju dostoino držali bi*
M.PL M.PL M.PL 3PL
BrVO 424d (2Mach 3,2)

Osim njih, potvrđeni su i oni u kojima su subjekti različita roda, pri čemu je rod imenskoga predikata usklađen s rodom prvoga, ujedno i najbližega mu subjekta, primjerice:

⁹ Ne valja zaboraviti da su hrvatskoglagoljski izvori rukopisni kodeksi, te da nikada nije isključena mogućnost nesvjesne pisarove pogreške. S druge strane, istraživač mora voditi računa i o tome da ne definira svako odstupanje od očekivanoga kao pogrešku. Valja se nadati da će daljnja istraživanja sročnosti u zadanome korpusu moći reći još ponešto o ovakvim slučajevima.

- (14) **bl(aže)ne neplodive i črêva êže ne rodiše i sasci iže ne doiše** MLab 76c (L 23,29)
 F.PL F.PL N.PL M.PL

2.3. Subjekti različita broja

2.3.1. Broj

Kada je u rečenici više subjekata različita broja, predikat može biti u množini i jednini. Hoće li biti u jednini ili množini, u najvećem broju primjera ovisi o redu riječi. Ukoliko je predikatu bliži subjekt u jednini, i predikat će biti u jednini (15a, 15c). S druge strane, ako mu je bliži subjekt u množini, množina će biti ponovljena i u broju predikata (15b):

- (15) a. **vñide ubo d(a)v(i)dъ i dvi ženi ego** BrVat₅ 157b (2Rg 2,2)
 3SG M.SG F.DU
- b. **dêdъ moi i o(tъ)съ moi i ini mnozi iskav'še togo nêsutъ obrêli to** BrLab 34b
 M.SG M.SG M.PL M.PL. 3PL M.PL.
- c. **da nikadare ni ona dva ni ini č(lovê)къ ki ljubo ne smijъ emu ča ljubo**
 M.DU M.SG 3SG
vzdati iminъê RegBen 40a

Primjer 15c jasna je potvrda tzv. kontaktne sročnosti, tj. sročnosti predikata i najbližega mu subjekta, usp. [REINHART 2014: 341].¹⁰

U prethodnim je slučajevima riječ o sintaktičkoj sročnosti. Rijedak primjer semantičke sročnosti je sljedeći:

- (16) **i hodiše vsu nočъ ioav' i muži iže bêhu š nim'** BrVO (2Rg 2,32)
 3PL M.SG M.PL

Izostanak sintaktičke sročnosti s prvim subjektom vjerojatno je potaknut time što predikat i prvi subjekt ne slijede neposredno jedan za drugim, tj. diskontinuirani su priložnim izrazom (*vsu nočъ*).

U korpusu zasada nije pronađen primjer s više subjekata različitoga broja od kojih bi onaj najbliži predikatu bio u dvojini.

Zanimljivima se u ovom kontekstu mogu pokazati rečenice u kojima su subjekti ili jedan od subjekata kvantifikacijske skupine, obrojčene i neobrojčene. Takva je sljedeća:

- (17) **se pridoše ·i̇· (=10) anj(e)la i dve sile nebeske** CŽg 34v
 3PL M.PL. F.DU

U zadanom je korpusu obrojčena kvantifikacijska skupina s brojem deset podrazumijevala predikat u jednini, a one s brojem dva predikat u dvojini, vidi

¹⁰ Jasan je zato što je redosljed sastavnica subjekt – predikat, a ne obratno kao što je to, primjerice, slučaj u primjerima 9, 10a₁ i 14. U njima je zbog redosljeda predikat – subjekt pitanje je li riječ o prvom subjektu ili najbližem, vidi [CORBETT 2006: 169]. Primjer 15c potvrđuje da bi se i takvi primjeri mogli tumačiti kao kontaktna sročnost.

[VINCE 2014: 194, 192]. U primjeru je 17 predikat *pridoše* u množini, pa je riječ o semantičkoj sročnosti.

2.3.2. Rod

Slično kao u broju, za sročnost je roda zasada pronađen primjer u kojem se predikat (u participskom obliku) slaže s rodom bližega subjekta:

(18) a. *nebo i zemla noći i dni i vse stvari posluš'ne sutb b(og)u* CŽg 36v
 N.SG F.SG F.PL M.PL F.PL F.PL 3PL

U primjeru je 18, stoga, sročnost predikata sa subjektima sintaktička.

2.3.3. Lice

Kada je o licu riječ, poznati su primjeri s uočljivom pravilnosti: ako se u rečenici uz subjekt(e) trećega lica nalazi subjekt prvoga ili drugoga lica, predikat će se neovisno o redu riječi slagati s licem subjekta prvoga (19a) odnosno drugoga lica (19b):

(19) a. *eda azb i mati tvoê i br(a)tiê tvoê poklonim se tebê* BrVO (Gn 37,10)
 1SG F.SG F.COLL 1PL

b. *budeši ti i s(i)nove tvoi meju priêтели c(êsa)revimi* BrN₂ 240b (1Mach 2,18)
 2SG 2SG M.PL

Zasada u korpusu nisu pronađeni primjeri združenih subjekata prvoga i drugoga lica.

3. Subjekti združeni nesastavnim gramatičkim sredstvima

3.1. Subjekti združeni veznikom *ili*

Iako se veznik *ili* tradicionalno zove rastavnim veznikom, on može imati i sastavno značenje. Točnije, za veznik se *ili* u zadanome korpusu mogu utvrditi dva značenja: rastavno i sastavno. Potonje podrazumijeva 'i/ili' značenje, tj. povezuje pojmove koji se međusobno ne isključuju i koji se u određenom kontekstu mogu, ali ne moraju naći zajedno. Npr.:

(20) a₁. *nečist' ili ljubodêinik' nimata dela v c(êsa)rstvê boži* CAc70r
 M.SG M.SG 3DU

a₂. [?]*nečist' i ljubodêinik' nimaju dela v c(êsa)rstvê boži*¹¹
 M.SG M.SG 3PL

Oba navedena primjera imaju isto značenje, ali drukčiji konektor pogoduje drukčijem slaganju predikata. U navedenome primjeru 20a₁, s obzirom na komunicirani svjetonazor i nauk, za oba subjekta nesumnjivo vrijedi ono izrečeno

¹¹ Znak [?] na početku primjera 20a₂ označava da primjer nije potvrđen u zadanom korpusu. Riječ je o parafrazi prethodnoga primjera, 20a₁, koja je u skladu s gramatičkom normom hrvatskoga crkvenoslavenskoga, ali nije potvrđena u korpusu.

predikatom. U zadanom korpusu u rečenicama s više subjekata združenih veznikom *ili* u značenju ‘i/ili’ predikat u pravilu dolazi u broju u kojem su pojedinačni subjekti. Ako su oni u jednini, i predikat je u jednini (kao u 20a₁). Ako su u množini, i predikat je u množini.

No zabilježen je zanimljiv primjer u kojem dva subjekta u jednini koja označuju živa bića prethode predikatu u dvojini:

(21) *ače li brat' ili sestra naga budeta i lišena dnevnao žitiê* BrVO 283c (Ja 2,15)
 M.SG F.SG M.DU 3DU M.DU

Takva je kombinacija kategorije živosti i broja te reda riječi izazivala dvojину predikata i u potkorpusu združenih subjekata sa sastavnim veznikom *i* (vidi 2.1.1.1.). Izbor muškoga roda u imenskom dijelu imenskoga predikata (*naga, lišena*), govori da se sa subjektima različita roda može očekivati nefinitni glagolski oblik u muškom rodu (vidi i primjer 5b). No da to nije nužno i pravilo, pokazao je ranije navedeni primjer 5a.

Zanimljiv je i izbor roda u sljedećem primjeru:

(22) *ta ista opona ili odêlo oče prebivaetš v knjigahš staroga z(a)k(o)na*
 F.SG N.SG 3SG
da bi ne pričilš n(a)mš ili zagradilš vsega puti d(u)h(o)vnago BrN₂ 378d
 3SG M.SG M.SG

Subjekti su, dakle, u ženskom (*opona*) i srednjem rodu (*odêlo*) jednine, a najbliži je predikat također u jednini (*prebivaetš*) kao i drugi predikat (*bi ne pričilš . . . zagradilš*), koji se pak u izboru roda ne slaže ni s prvim ni s drugim subjektom: drugi aktivni particip preterita kao dio kondicionala drugoga predikata u muškom je rodu (*pričilš, zagradilš*). Taj izbor potvrđuje da je prevodilac i/ili pisar subjekt, imensku skupinu *opona ili odêlo* poimao kao dva subjekta, a budući da su različita roda, upotrijebio je muški rod nefinitnoga dijela predikata.

3.2. Subjekti združeni veznikom *a*

Iako se *a* redovito svrstava u skupinu tzv. suprotnih veznika, to ne znači da nije moguće da ima i sastavno značenje. Tomu u prilog govori i primjer 23a₁, u kojem upravo broj nefinitnoga dijela predikata pokazuje da su subjekti poimani kao združeni, a ne suprotstavljeni. Riječ je o dva subjekta u jednini preponirana predikatu koji označuju što živo, tj. osobe. Takva je kombinacija reda riječi s dvojinom vrlo dobro potvrđena u prototipnim združenim subjektima s veznikom *i* (vidi 2.1.1.1.). Primjer 23a₂, tj. inačica istoga retka u drugom rukopisu pokazuje očekivani izbor nefinitnoga dijela predikata u jednini:

(23) a₁. *egda s(i)nu zavedêovu mati iskaše všadši da edinš o desnoju ego a drugi o šuju*
 M.SG M.SG
ego sêdêti imêla bi BrN₂ 327b
 M.DU 3DU

a₂. . . *sêdêti imêl' bi* BrAc 41d
M.SG 3SG

Čini se da je dvojinjski oblik predikata u 23a₁ bio potaknut i time što su mu oba subjekta preponirana.¹²

3.3. Subjekti združeni gradacijskom strukturom

Riječ je o subjektima unutar gradacijskoga okvira sa značenjem 'ne samo . . . nego i', koje u hrvatskom crkvenoslavenskom, između ostalih, ima i prepoznatljiv oblik *ne t̃kmo . . . na (i / oče)*. Zasada su iz korpusa ponajviše poznati primjeri u kojima je prvi subjekt, tj. onaj iz prvoga dijela gradacijskoga okvira ('ne samo') u prvom licu jednine, pri čemu predikat pokazuje da se u licu slaže s tim subjektom:

(24) *raduju se ne takmo az na vsaka duša slišêci slovesa g(ospo)dna* CTK 91r
1SG 1SG F.SG

Zasada u korpusu nije nađen primjer sa subjektima različita broja od kojih bi prvi bio u množini. Potvrđen je onaj s oba subjekta u množini pri čemu je predikat također, očekivano, u množini:

(25) *ne tak'mo č(lovê)ci na i s'koti vzradovaše se o prišas'tvii h(r'sto)vê*
M.PL M.PL 3PL
PsFr 32c (CommPs 35,7)

Zanimljiv je, međutim, primjer koji govori da prvi subjekt unutar gradacijskoga okvira ipak nije isključivi kontrolor sročnosti:

(26) *da vshodet' [. . .] ne t̃kmo dva ñ oče veče svedoki g(ospod)nih'* BrVO 34c
3PL M.DU M.PL

Broj je *dva* u zadanome korpusu u pravilu podrazumijevao predikat u dvojini, vidi [VINCE 2014: 192], dok je kvantifikacijska skupina s prilogom kao kvantifikatorom (u navedenom slučaju to je prilog *veče*) podrazumijevala predikat u jednini. Sročnost se stoga združenih gradacijskih subjekata s predikatom u množini u primjeru 26 valja tumačiti kao semantička, *ad sensum*.

3.4. Komitativne imenske skupine

Komitativne imenske skupine odnose se na imenice združene prijedlogom *sa*, vidi [CORBETT 1983: 95–96; IDEM 2004: 228]. Za ovaj tip združenih vršitelja

¹² Anonimnom recenzentu zahvaljujem na primjedbi da bi bilo preporučljivo ne uključivati u raspravu primjere u kojima subjekti imaju dopune, kao što je to slučaj u 23a₁. Budući da je za isti redak u dva različita rukopisa upotrijebljen drukčiji oblik predikata, držim da je riječ o relevantnom podatku za raspravu koji može služiti daljnjem istraživanju sročnosti združenih subjekata (s dopunama) i predikata. Tim više što u korpusu zasada ne nalazim mnogo primjera sa subjektima združenima nesastavnim sredstvima, pa je primjer 23a₁ vrijedan spomena.

radnje valja napomenuti da se gramatički neće tumačiti kao primjeri združenih subjekata. Pokazuje to i činjenica da uz prijedlog *sb* imenska riječ dolazi u instrumentalu, a ne u nominativu, te se prijedložni izraz najčešće tumači kao dodatak subjektu, a ne sam subjekt. Potvrđuje to i predikat koji se slaže s prvim suvršiteljem, ujedno i gramatičkim subjektom u nominativu, npr.:

(27) *naviĉamo da sie ·b· (=2) or(a)cii sb an(tipon)i i ps(al)mi govorita se*
 F.NOM.DU M.INS.PL M.INS.PL 3DU

BrN₂ 358d

Semantičku pak sličnost komitativnih i sastavnih imenskih skupina pokazuju sljedeće inačice iste rečenice u različitim hrvatskoglagoljskim rukopisima:

(28) a₁. *pop' oblĉen' bes planite i sb ž(a)kni oblĉenimi pristupi pred' oltar'*
 M.NOM.SG M.INS.PL 3SG

MVat₄ 175c

a₂. *p(o)p' oblĉen' bez' planiti i žakni oblĉeni pristupet' prĉd' olt(a)r'*
 M.NOM.SG M.NOM.PL 3PL

MLab 155a

Primjer 28a₁, sa sročnim subjektom (*pop'*) i predikatom (*pristupi*) u jednini te prijedložnim izrazom sa značenjem društva (*sb ž(a)kni oblĉenimi*) semantički je podudaran primjeru 28a₂, u kojem su vršitelji, ujedno i subjekti, združeni veznikom *i*, pri čemu je predikat u množini (*pristupet'*).

Sljedeći je pak primjer još jedna inačica navedenoga retka, te konačno pokazuje da je vršitelj u prijedložnom izrazu (*i s žakni oblĉeni*), premda ne gramatički subjekt, potencirao izbor predikata u množini (*pristupe*):

(28) a₃. *pop' oblĉen' bez planite i s žakni oblĉeni pristupe pred' oltar'*
 M.NOM.SG M.INS.PL 3PL

RitSegn 53r

Među takvim su, u korpusu rijetkim primjerima, u kojima komitativne imenske skupine za mete imaju predikate u množini, i sljedeći:

(29) a. *<io>ram že c(ĕsa)r' iz(drai)l(e)v'ski s c(ĕsa)rem' ijudĕskim'osopatom'*
 M.NOM.SG M.INS.SG

i c(ĕsa)rem' edom'skim' voi idoše na moĕviti BrVO 324c
 M.INS.SG 3PL

b. *križ' s blizn'ci gvozdi po vsemu miru sv'tĕhu se* MVat₄ 224d
 M.NOM.SG M.INS.PL 3PL

3.5. Uzajamne imenske skupine

Uzajamne imenske skupine o kojima je ovdje riječ dijelom su leksičko-sintaktički izražene uzajamnosti (recipročnosti), vidi [NEDJALKOV 2007: 11]. U zadanom su korpusu to skupine: *drug družna*, *edan' k drugomu*, *drug' ot' druga*,

Posljednji primjer s drugim predikatom u jednini (*gr'đit se*) pokazuje da uzajamni izraz, tj. njegov prvi dio, imenska riječ u nominativu jednine, može biti kontrolor sročnosti.

4. Tablica sročnosti višečlanih subjekata s predikatom

Zbog preglednosti radu se prilaže tablica sročnosti višečlanih subjekata s predikatom (P) s obzirom na kategorije broja (SG, DU, PL) i roda. U tablici su navedeni primjeri koji se odnose na uočene mogućnosti sročnosti. Komitativne i uzajamne skupine nisu uključene u tablicu jer gramatički nije riječ o višečlanim subjektima. Za kategoriju broja valja ponoviti utjecaj uvjeta sročnosti, a to su red riječi i živost: subjekti koji označuju što živo i preponirani su subjekti najčešće za mete imaju predikate u dvojini, a onda i u množini.

SROČNOST s predikatom u BROJU	Subjekti u JEDNINI		2 subjekta u DVOJINI	2 i više subjekata u MNOŽINI	2 i više subjekata RAZLIČITA BROJA
	2 subjekta u jednini	Više od 2 subjekta u jednini			
SINTAKTIČKA	P u SG (1a, 3, 4, 5a, 24)	P u SG (7b, 9, 10a ₁ , 10a ₂)			P u SG (15a, 15c, 19b)
SEMANTIČKA	P u DU (1b, 2a, 2b, 4, 21, 23a ₁) P u PL (1c, 5b)	P u PL (7a, 8)	P u PL (12)		P u PL (16, 17, 19a, 26)
SEMANTIČKA i SINTAKTIČKA		P u DU (6)		P u PL (11, 13, 14, 25)	P u PL (15b, 18, 28a ₂)
SROČNOST s predikatom u RODU					
SINTAKTIČKA	5a	9, 10a ₁ , 10a ₂		14	18
SEMANTIČKA	4, 5b, 21, 22				
SEMANTIČKA i SINTAKTIČKA	2b, 23a ₁ , 23a ₂			13	

5. Corbettova pravila za razlučivanje u zadanome korpusu

Jedan od najmarljivijih istraživača sročnosti G. G. Corbett utvrdio je *pravila za razlučivanje* (eng. *resolution rules*) u rečenicama s višečlanim subjektima.¹³ Ona se odnose na one primjere u kojima je sročnost predikata semantička, tj. odnosi se na sve sastavnice višečlane subjektne skupine. Pravila su za razlučivanje

¹³ Hrvatski je prijevod Corbettova termina prema Prišković [2015: 120, 121].

prema CORBETTU [1983: 177] jedno od najzanimljivijih područja slavenske sintakse uopće.

Za kategoriju lica ona glase [CORBETT 1983: 178; 2006: 240]: 1) ako je neki član višečlanoga kontrolora u prvom licu, predikat će biti u prvom licu; 2) u protivnom, ako je neki član u drugom licu, predikat će također biti u drugom licu; 3) zadana je sročnost u trećem licu. Ova su pravila potvrđena i u zadanom hrvatskoglagoljskom korpusu (vidi primjere *5b*, *19a*, *19b*, *24*).

Pravila za razlučivanje kategorije roda [CORBETT 2006: 244] (usp. [IDEM 1983: 186]) glase: 1) ako su svi subjekti ženskoga roda, onda je i predikat u ženskom rodu; 2) u svim je drugim slučajevima predikat u muškom rodu. Sudeći prema oskudnim primjerima u kojima se može vidjeti semantička sročnost roda (vidi primjere *4*, *5b*, *22*), može se reći da drugo pravilo vrijedi, a za prvo zasada nema primjera.

Pravila za razlučivanje kategorije broja glase [CORBETT 2004: 198; IDEM 2006: 242] (usp. [IDEM 1983: 182]): 1) ako su u rečenici dva subjekta, oba u jednini, predikat će biti u dvojini; 2) u svim drugim slučajevima predikat je u množini. CORBETT [1983: 182] navodi kako unutar porodice slavenskih jezika prvo pravilo vrijedi za starocrkvenoslavenski, slovenski i lužičkosrpski, odnosno za jezike koji imaju dvojinu. Zadani pak hrvatskoglagoljski korpus pokazuje da ipak nije riječ o univerzalnim pravilima. Uz dva je subjekta predikat posve uobičajeno dolazio i u množini (vidi primjere *1c* i *5b*), a poznat je i primjer u kojem su tri subjekta u jednini potvrđena s predikatom u dvojini (vidi primjer *6*).

No pri ovim posebnostima vezanima za kategoriju broja valja imati na umu status dvojine uopće u slavenskim jezicima. U slovenskom, primjerice, postoje određena ograničenja. Primjerice, dvojina će se izražavati na zamjenicama i na glagolskim oblicima kada je eksplicitno ili implicitno jasno da se odnose na dva referenta, dok će imenice koje označuju parne dijelove tijela (*oči*, *stopala*) biti u dvojini uglavnom onda kada ih prati riječ koja znači *dva* ili *oba* [PRIESTLY 1993: 440, 441]. Ova je pojavnost u skladu s ljestvicom živosti koju uspostavlja CORBETT [2004: 182] i na kojoj su zamjenice na samom vrhu kao vrsta riječi koja će, u jezicima s dvojinom, biti najmanje sklona tome da je izgubi.¹⁴

Kada je riječ o zadanome hrvatskom crkvenoslavenskom korpusu, primjeri sročnosti koordiniranih dvaju subjekata u jednini s predikatom u množini (poput primjera *1c* i *5b*) pokazatelj su da nastupa, odnosno da je nastupilo gubljenje relevantnosti dvojine, kao prvi stupanj njezina slabljenja.¹⁵ Tomu u prilog idu i sasvim rijetki primjeri u korpusu u kojima s jednim subjektom u

¹⁴ O odnosu dvojine i množine s ljestvicom živosti u slovenskom vidi i CORBETT [2004: 94].

¹⁵ Druga su dva stupnja gubljenje funkcije i gubljenje oblika, o čemu vidi MIHALJEVIĆ [2014: 34, 35].

dvojini dolazi predikat u množini. Zasada mi je poznat samo jedan takav primjer:¹⁶

(34) *bêli stvoreni sutb rucê ee* BrVat₅ 235a
 F.PL   3PL   F.DU

Zbog toga i primjere s dva subjekta u jednini, a predikatom u množini valja ponajprije promatrati u kontekstu slabljenja dvojine u povijesti slavenskih jezika.

Primjer je 6, kao što je ranije rečeno, zasada jedini poznat hrvatski crkvenoslavenski redak s tri subjekta i predikatom u jednini. Svakako ga valja primiti na znanje, ali ozbiljnije tek onda ako se pokaže da nije osamljen u korpusu. Drugim riječima, valja sigurnije otkloniti mogućnost da je rezultatom slabo čitljivoga predložka ili prevoditeljeve omaške.

U svakom slučaju, zadana tema ovim radom nije iscrpljena, te će buduća istraživanja sročnosti i tipološke generalizacije imati još mnogo toga reći o dvojini, pri čemu im mogu pomoći proučavanja najstarije povijesti slavenskih jezika u kojima je ona bila živa kategorija.

6. Zaključne napomene

Predstavljena je raščlamba hrvatskoglagoljskoga korpusa još jednom potvrdila opravdanost proučavanja sročnosti združenih, odnosno višečlanih subjekata s predikatom. U njima se zrcali raznolikost i bogatstvo mogućih sročnosnih obrazaca koji ovise o gramatici jednako kao i o semantici, ali i o konkretnom govorniku, tj. pisaru i/ili prevoditelju, odnosno o njegovu jezičnom osjećaju i jezičnom izboru.

U zadanom se korpusu ostvaruju dvije vrste sročnosti višečlanoga subjekta s predikatom: sintaktička, *ad formam*, i semantička, *ad sensum*. Prva se odnosi na sročnost predikata s jednim od subjekata, a druga na sročnost predikata sa svim subjektima. Sintaktička sročnost može biti kontaktna, ako je kontrolor sročnosti predikatu najbliži subjekat, ili udaljena, ako tomu nije slučaj. Izbor je sročnosnoga obrasca u zadanom korpusu često uvjetovan redom riječi, tj. preponiranošću odnosno postponiranošću predikata u odnosu na subjekte, kao i semantičkom živosti koja obuhvaća lekseme koji označuju osobe i živa bića (ljude i životinje). To se posebno odnosi na kategoriju broja, odnosno na izbor dvojine predikata za dva živa subjekta koja su mu preponirana.

Osim prototipnih rečenica s višečlanim subjektima, onih sa sastavnim veznicima, provedena je raščlamba hrvatskoglagoljskoga korpusa uključila i one sa suprotnim i rastavnim veznicima kao i rečenice sa subjektima združenima gradacijskom strukturom te komitativne i uzajamne imenske skupine. U komitativnim se i uzajamnim imenskim skupinama strogo formalno ne govori

¹⁶ Srdačno zahvaljujem Milanu Mihaljeviću što me uputio na njega.

o višečlanim subjektima, ali upravo pojedini primjeri sročnosti s predikatom (množinske kod komitativnih i jedninske u uzajamnim) govori da se vršitelji poimaju kao subjekti.

Daljna bi istraživanja sročnosti višečlanih subjekata i njima sličnih struktura u zadanome korpusu valjala uzeti u obzir odnos s grčkim i latinskim predloščima. Uz to, zanimljiva bi bila i usporedba sa starocrkvenoslavenskim jezikom. Kada razlaže pravila sročnosti broja višečlanih subjekata i njihova predikata u starocrkvenoslavenskom jeziku, VEČERKA [1993: 390–394] uočava utjecaj reda riječi, ali živost ne spominje. Osim toga, mogućnost da dva subjekta potenciraju semantičku sročnost s predikatom u dvojini veže za spomenike mlađe od kanonskoga razdoblja [IBID.: 393], što zadani korpus potvrđuje. Riječ je stoga o naznakama koje otvaraju mogućnost ne samo dijakronijskoga opisa sročnosti uopće nego i boljega poznavanja kategorija njome obuhvaćenih, pogotovo dvojine u slavenskim jezicima, o kojoj je upravo paleoslavistika, pa tako i paleokroatistika, pozvana govoriti.

Bibliografija

Skraćeni nazivi knjižnica i ustanova čuvanja

BAV	Biblioteca Apostolica Vaticana
BL	Bodleian Library, Oxford
HAZU	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
NSK	Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek, Beč
RNB	Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, S.-Peterburg
SK	Státní knihovna (Lobkovická knihovna), Prag

Izvori

Rukopisi

BrAc

HAZU, III c 12. Akademijin brevijar, hrvatskoglagoljski brevijar, 14. st. (1348.?).

BrLab

NUK, Ms 161 (stara sign. C 161a/2), 1. Ljubljanski brevijar, hrvatskoglagoljski brevijar, kraj 14. st.

BrN₂

Župni ured u Novom Vinodolskom, II. novljanski brevijar, hrvatskoglagoljski brevijar, 1495.

BrPm

HAZU, III b 10, Pašmanski brevijar, hrvatskoglagoljski brevijar, druga polovica 14. ili prva polovica 15. st.

BrVat₅

BAV, Borg. illir. 5, Vatikanski brevijar Illirico 5, hrvatskoglegoljski brevijar, sredina 14. st.

BrVat₆

BAV, Borg. illir. 6, Vatikanski brevijar Illirico 6, hrvatskoglegoljski brevijar, sredina / treća četvrt 14. st. (1379.?)

BrVat₁₉

BAV, Vat. Slav. 19, Vatikanski brevijar Vat. Slav. 19, hrvatskoglegoljski brevijar, 1465.

BrVb₁

Župni ured u Vrbniku, I. vrbnički brevijar, hrvatskoglegoljski brevijar, 13./14. st.

BrVO

ÖNB, Cod. Slav. 3, Brevijar Vida Omišljanina, hrvatskoglegoljski brevijar, 1396.

CAc

HAZU, IV a 48, Zbornik duhovnog štiva, hrvatskoglegoljski zbornik, kraj 15. st.

CBč

RNB, Bč5, Zbornik u Berčićevoj zbirci br. 5, hrvatskoglegoljski zbornik, 15. st.

COxf

BL, Ms. Canon. Lit. 414, Oxfordski zbornik, hrvatskoglegoljski zbornik, 15. st.

CPet

NSK, R 4001, Petrisov zbornik, hrvatskoglegoljski zbornik, 1468.

CTk

HAZU, IV a 120, Tkonski zbornik, hrvatskoglegoljski zbornik, prva četvrtina 16. st.

CŽg

HAZU, VII 30, Žgombićev zbornik, hrvatskoglegoljski zbornik, 16. st.

FgApost

HAZU, Fragm. glag. 54, Dvolist apostola brevijara, kraj 14. st.

FgLign

HAZU, Fragm. glag. 90, Odlomci Legende o Drvu Križa, početak 14. st.

FgNic

HAZU, Fragm. glag. 90, Odlomci Nikodemova evanđelja, početak 14. st.

MLab

NUK, Ms 162 (ranije C 162a/2), Prvi ljubljanski misal, hrvatskoglegoljski misal, 15. st.

MNov

ÖNB, Cod. Slav. 8, Misal kneza Novaka, hrvatskoglegoljski misal, 1368.

MRoč

ÖNB, Cod. Slav. 4, Ročki misal, hrvatskoglegoljski misal, oko 1420.

MVat₄

BAV, Borg. illir. 4, Vatikanski misal Illirico 4, najstariji hrvatskoglegoljski misal, početak 14. st.

PsFr

ÖNB, Cod. Slav. 77, Fraščićeve psaltir, hrvatskoglegoljski psaltir s komentarom, 1463.

PsLob

SK, XXIII G 67, Lobkovicov psaltir, hrvatskoglegoljski časoslov za laike s potpunim psaltinom, 1359.

RegBen

HAZU, Ia 74, Regula svetoga Benedikta, hrvatskoglagoljska inačica *Pravila sv. Benedikta*, kraj. 14. st.

Izdanja

BrBar

NSK, R1-16°-1a, Baromićev brevijar, hrvatskoglagoljski brevijar, Venecija, 1493.

RitSegn

NSK, R II A-16°-7. „Senjski ritual“. Hrvatskoglagoljski ritual tiskan s knjižicom *Meštija od dobra umrtija* (*Ars bene moriendi*) u Senju 1507. ili 1508. godine.

Literatura

BABIĆ 1998

BABIĆ S., *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*, Zagreb, 1998.

COMRIE 1975

COMRIE B., “Polite Plurals and Predicate Agreement,” *Language*, 51/2, 1975, 406–418.

CORBETT 1983

CORBETT G. G., *Hierarchies, Targets and Controllers. Agreement Patterns in Slavic*, University Park (PA), 1983.

——— 2004

CORBETT G. G., *Number*, Cambridge, 2004.

——— 2006

CORBETT G. G., *Agreement*, New York, 2006.

FRANKS, WILLER-GOLD 2014

FRANKS S., WILLER-GOLD J., “Agreement Strategies with Conjoined Subjects in Croatian,” in: J. WITKOŚ, S. JAWORSKI, eds., *New Insights into Slavic Linguistics*, Frankfurt a. M. et al., 2014, 91–113.

HCSL 2014

MIHALJEVIĆ M., prir., *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Zagreb, 2014.

MIHALJEVIĆ 2011

MIHALJEVIĆ M., “Der Dual im Kroatisch-Kirchenslavischen,” *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 57, 2011, 131–138.

——— 2014

MIHALJEVIĆ M., *Slavenska poredbena gramatika*, 2, Zagreb, 2014.

NEDJALKOV 2007

NEDJALKOV V. P., “Overview of the Research. Definitions of Terms, Framework, and Related Issues”, in: V. P. NEDJALKOV, E. Š. GENIUŠIENĖ, Z. GUENTSCHEVA, eds., *Reciprocal Constructions*, Amsterdam, Philadelphia, 2007, 3–114.

PIŠKOVIĆ 2015

PIŠKOVIĆ T., “Utjecaj uvjeta sročnosti na izbor sročnosnih obrazaca,” *Fluminensia*, 2, 2015, 117–128.

PRIESTLY 1993

PRIESTLY T. M. S., “Slovene,” in: B. COMRIE, G. G. CORBETT, eds., *The Slavonic Languages*, London, 1993, 388–451.

RCJHR 2016

Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, 2: *vrêdънь – zapovêdnica*, Zagreb, 2016.

REINHART 2014

REINHART J., "Sintaksa," in: [HCSL 2014: 305–364].

TNEB 1974

The New English Bible with the Apocrypha, Harmondsworth, 1974.

VEČERKA 1993

VEČERKA R. *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax, 2: Die innere Satzstruktur*, Freiburg i. Br., 1993.

VINCE 2014

VINCE J., "Brojevi," in: [HCSL 2014: 189–204].

VUKOJA 2012

VUKOJA V., "O korpusu *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* i njegovu odnosu prema korpusima hrvatskoga jezika," *Filologija*, 59, 2012, 207–229.

VUKOJA 2014

VUKOJA V., "The Corpus of the Croatian Church Slavonic Texts and the Current State of Affairs Concerning the *Dictionary of the Croatian Redaction of Church Slavonic* Compiling," in: A. ABEL, C. VETTORI, N. RALLI, eds., *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User in Focus.15–19 July 2014, Bolzano/Bozen*, Bolzano/Bozen, 2014, 1221–1235.

Ana Kovačević

Old Church Slavonic Institute
Zagreb, Croatia

The Agreement between Conjoined Subjects and Predicate: Croatian Church Slavonic Corpus Analysis

Abstract

The abundance of grammatical categories in Slavonic and their overlap are particularly evident in the agreement between conjoined subjects and predicate. When they are accompanied by agreement conditions, such as word order and animacy in Slavic languages, different agreement patterns, dependent also on concrete context and speaker, are to be expected. In this paper the study of the agreement between conjoined subjects and predicate is based on an analysis of the medieval Glagolitic Croatian Church Slavonic corpus. Number, gender, and person are grammatical categories, i. e., features of conjoined noun phrases and predicate agreement. The analysis includes noun phrases conjoined by coordinating and some non-coordinating conjunctions as well as noun phrases conjoined by a gradational 'not only [. . .] but also' structure. Comitative and reciprocal noun phrases are included as well. The research in the given corpus shows that the conjoined noun phrases with predicate agreement can be syntactic (predicate showing agreement with one conjunct) or semantic (predicate showing agreement with all conjuncts). Syntactic agreement appears as the so-called contact agreement (predicate showing agreement with the closest conjunct) and as distant agreement (predicate showing agreement with the most distant conjunct). Semantic agreement is applied mostly in accordance with G. G. Corbett's resolution rules for Slavic languages. However, the analysis shows that some resolution rules for number should be revised due to dual number. Although absent from the majority of contemporary Slavic languages, it is precisely

in historical Slavic idioms that dual number reveals its identity, highlighted in agreement study as well.

Keywords

conjoined noun phrases, predicate, agreement, Croatian Church Slavonic, resolution rules

References

- Babić S., *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*, Zagreb, 1998.
- Corbett G. G., *Hierarchies, Targets and Controllers. Agreement Patterns in Slavic*, University Park (PA), 1983.
- Comrie B., "Polite Plurals and Predicate Agreement," *Language*, 51/2, 1975, 406–418.
- Corbett G. G., *Number*, Cambridge, 2004.
- Corbett G. G., *Agreement*, New York, 2006.
- Franks S., Willer-Gold J., "Agreement Strategies with Conjoined Subjects in Croatian," in: J. Witkoš, S. Jaworski, eds., *New Insights into Slavic Linguistics*, Frankfurt a. M. et al., 2014, 91–113.
- Mihaljević M., prir., *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Zagreb, 2014.
- Mihaljević M., "Der Dual im Kroatisch-Kirchen-slavischen," *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 57, 2011, 131–138.
- Mihaljević M., *Slavenska poredbena gramatika*, 2, Zagreb, 2014.
- Nedjalkov V. P., "Overview of the Research. Definitions of Terms, Framework, and Related Issues", in: V. P. Nedjalkov, E. Š. Geniušienė, Z. Guentschéva, eds., *Reciprocal Constructions*, Amsterdam, Philadelphia, 2007, 3–114.
- Pišković T., "Utjecaj uvjeta sročnosti na izbor sročnosnih obrazaca," *Fluminensia*, 2, 2015, 117–128.
- Priestly T. M. S., "Slovene," in: B. Comrie, G. G. Corbett, eds., *The Slavonic Languages*, London, 1993, 388–451.
- Reinhart J., "Sintaksa," in: *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, 2: *vrědънь – zapovědnica*, Zagreb, 2016, 305–364.
- Večerka R. *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax*, 2: *Die innere Satzstruktur*, Freiburg i. Br., 1993.
- Vince J., "Brojevi," in: *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, 2: *vrědънь – zapovědnica*, Zagreb, 2016, 189–204.
- Vukoja V., "O korpusu Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije i njegovu odnosu prema korpusima hrvatskoga jezika," *Filologija*, 59, 2012, 207–229.
- Vukoja V., "The Corpus of the Croatian Church Slavonic Texts and the Current State of Affairs Concerning the *Dictionary of the Croatian Redaction of Church Slavonic* Compiling," in: A. Abel, C. Vettori, N. Ralli, eds., *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User in Focus. 15–19 July 2014, Bolzano/Bozen*, Bolzano/Bozen, 2014, 1221–1235.

Acknowledgements

Croatian science foundation. Project No. 2462.
Ernst-Mach-Stipendien granted by the OeAD.

---

dr. sc. **Ana Kovačević**
Staroslavenski institut, znanstvena suradnica
Demetrova 11
HR-10000 Zagreb
Hrvatska/Croatia
ana.kovacevic@stin.hr

Received June 1, 2016